

Asia: VN/28472/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantajia pyydetään lausumaanluonnoksesta hallituksen esitykseksi. Lausunnossa pyydetään tarkastelemaan keskeisiä ehdotuksia, toteuttamisvaihtoehtoja, vaikutuksia, säätämisyjärjestysperusteluja sekä pykäläehdotuksia ja niiden perusteluja.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lakia kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa. Käytännössä muutos tarkoittaisi sitä, että Oikeusministeriö voisi päättää vieraassa valtiossa tuomitun kuolemanrangaistuksen siirtämisestä Suomeen täytäntöön pantavaksi ja että Helsingin käräjäoikeus olisi toimivaltainen muuntamaan sanottu kuolemanrangaistus täällä täytäntöön pantavaksi vapauteen kohdistuvaksi rangaistukseksi.

Tällä hetkellä voimassa olevan lain 3 §:n 1 momentin mukaan vieraassa valtiossa tuomitun seuraamuksen täytäntöönpano edellyttää, että 1) tuomio on lainvoimainen ja täytäntöönpanokelpoinen siinä valtiossa, missä se on annettu, 2) teko olisi Suomessa vastaavissa olosuhteissa tehtynä Suomen lain mukaan rikos taikka on rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu teko ja lisäksi, että 3) valtio, jossa seuraamus on määrätty, pyytää täytäntöönpanoa tai on siihen suostunut. Lain 3 §:n 2 momentin mukaan edellytyksenä on lisäksi, että tuomittu on Suomen kansalainen tai hänellä on kotipaikka täällä sekä että tuomittu suostuu seuraamuksen täytäntöönpanoon Suomessa. Lisäksi 3 §:n 2 momentin 1 kohdassa säädetään edellytyksistä, jolloin vapaudenmenetystä tarkoittava seuraamus voidaan panna täytäntöön ilman suostumusta.

Lain 3 §:n edellytysten arviointi harkittaessa kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanon siirtoa ja muuntamista muodostuu käräjäoikeuden käsityksen mukaan toiseksi verrattuna tämänhetkiseen soveltamiskäytäntöön. Lain 3 §:n 1 momentin 2 kohdassa edellytykseksi säädetty kaksoisrangaistavuus voi muodostua oikeusministeriössä haastavaksi arvioida, kun otetaan huomioon teot, joista kuolemanrangaistus on mahdollista tuomita seuraamukseksi toisissa

valtioissa. Oikeusministeriö ja seuraamuksen muuntamisvaiheessa syyttäjä sekä tuomioistuimien tarvitsevat tiedon siitä, mistä rikoksesta rangaistus on tuomittu eli tiedon syyksi luetun rikoksen teonkuvauksesta sen arvioimiseksi, mitä henkilö on tehnyt (osallisuus ja sen aste) sekä tuomitun henkilön toimista rikoksen luonteen ja tahallisuuden asteen selvittämiseksi. Kuolemanrangaistuksen tuomitsemiseen johtavat rikokset ovat jo lähtökohtaisesti vakavia, mutta eivät välttämättä yksiselitteisiä eivätkä arvioitavissa minkään yhteismitallisen viitekehyksen mukaisesti.

Luonnoksessa ei erikseen käsitellä kuolemanrangaistusta koskevaan seuraamukseen liittyen myöskään lain 3 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja tilanteita, joissa kyse olisi EU-luovuttamislain 3 §:ssä tarkoitetuista ns. listarikoksista. Pykälän sanamuodon mukaan, mikäli syyksi luettu rikos olisi EU-luovuttamislain 3 §:ssä tarkoitettu listarikos, rangaistavuutta Suomessa ei tällöin olisi tarve tutkia. Tilanne ei voine olla tämä, sillä kaikissa lain soveltamisalaan kuuluvissa valtioissa oikeusperusta ei välttämättä ole vastaava kuin Suomessa ja muissa EU-jäsenvaltioissa.

Käräjäoikeus nostaa esiin, että lain 3 §:n 2 momentissa täytäntöönpanon edellytykseksi säädetty tuomitun suostumus kuolemanrangaistuksen kohdalla voi tarkoittaa tosiasiallisesti ristiriitaa suhteessa perusoikeuksiin. Perustuslain 9 § kieltää karkottamista, luovuttamista tai palauttamista henkilöä, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus. Suostumusta ei näin ollen olisi välttämättä saatavissa. Harkittaessa edellytyksiä täytäntöönpanolle tilanteessa, jossa henkilö pakenee tai karttaa seuraamuksen täytäntöönpanon jatkamista, arvioinnin vaikeus liittyy pakenemisen määrittelyyn kuolemanrangaistuksen uhan alla. Pakenemista tai karttamista ei luonnoksessa lainkaan käsitellä eikä määritellä.

Laissa ei ole muutosesitystenkään jälkeen säännöstä siitä, mikä viranomaisella on velvollisuus selvittää kuolemanrangaistuksen taustalla tuomiovaltiossa olevat seikat. Luonnoksessa todetuilla tavoin täytäntöönpanoharkinnassa arvioitaisiin nykyisen käytännön tavoin, onko tuomiovaltiosta saatu riittävä selvitys muun muassa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ja tarvittavat tiedot täytäntöönpanon siirron toteuttamiseksi ja seuraamuksen muuntamiseksi. Tiedon tarve koskee kaikkia menettelyn osallisia viranomaisia. Tuomiovaltiossa käydyn oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden edellytysten täytymisen jälkikäteen selvittäminen voi helposti muodostua haastavaksi, kun taustalla ei sovelleta Euroopan unionin oikeudessa käytössä olevia vastavuoroisen tunnustamisen ja keskinäisen luottamuksen periaatteita. Edellytysten arviointi voi muodostua ongelmalliseksi myös syystä, että perusteet, kuten itsekriminointisuoja toteutuminen ja mahdollinen kertomusten hyödyntämiskielto sekä osallisuuden ja tahallisuuden arviointi, voivat tosiasiallisesti johtaa arviointiin, onko tuomittu syyllistynyt siihen rikokseen, josta seuraamus on määrätty vieraassa valtiossa. Syyllisyyskysymyksen arviointi on kielletty lain 9 b §:ssä.

Yksittäisinä havaintoina käräjäoikeus toteaa, että luonnoksessa ei esitetä täydennettäväksi lain 5 d §:ää. Sanotun lainkohdan mukaan tuomittu voidaan säilöön ottamisen sijasta määrätä matkustuskieltoon. Pykälää olisi syytä täydentää koskemaan myös tehostettua matkustuskieltoa lisäämällä se vaihtoehtoksi säilöön ottamiselle. Pykälän toinen virka tulisi säätää kuulumaan seuraavasti: Matkustuskiellosta ja tehostetusta matkustuskiellosta on soveltuvin osin voimassa, mitä niistä säädetään pakkokeinolaissa ja mitä säilöön ottamisesta säädetään tässä laissa.

Lisäksi käräjäoikeus toteaa, että ehdotettua 11 §:ää olisi syytä täydentää siten, että henkilökohtainen läsnäolo olisi mahdollista videoyhteyden välityksellä, mikäli tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Tämä antaisi mahdollisuuden poikkeustilanteissa hyödyntää tekniikkaa. Tältä osin käräjäoikeus ehdottaa, että pykälään lisättäisiin seuraava virke: Jos käräjäoikeus harkitsee sen soveliaaksi, asian käsittelyssä voidaan käyttää videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos käräjäoikeus pitää sitä tarpeellisenä, henkilö on kuitenkin tuotava käräjäoikeuteen.

Lisäksi käräjäoikeus kiinnittää huomiota luonnokseen valtioneuvoston asetukseksi kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa ja sen 4 §:ään. Lääninhallitukset on lakkautettu, joten termi olisi syytä poistaa asetustekstistä tässä yhteydessä.

Käräjäoikeus katsoo tarpeelliseksi myös tehdä arviota siitä, onko oikeusministeriö edelleen oikea toimivaltainen viranomainen tekemään päätöstä, joka edellyttäisi oikeusviranomaisen harkintaa.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon valmistellut käräjätuomari Anu Juho